

GÜNAY ALİYEVA

ADPU

Üzeyir Hacıbəyli 68

gunay-aliyeva@gmail.com

“KEYS” METODU VASİTƏSİLƏ TƏLƏBƏLƏRDƏ MƏDƏNİYYƏTLƏRƏRASI ÜNSİYYƏT BACARIQLARININ FORMALAŞDIRILMASININ LİŊQVİSTİK ƏSASLARI

Xülasə

Məqalə keys-metodu vasitəsilə tələbələrdə mədəniyyətlərərası kompetensiyaların formalaşması probleminə həsr edilmişdir. “Mədəniyyətlərərası kommunikativ kompetensiya” anlayışı hazırda əsas diqqət mərkəzindədir. Tələbələrin xarici dilin peşə-yönlümlü metodla təliminə dair konkret işlər görülür. Müxtəlif millətlərin nümayəndələrinin mədəniyyətlərərası əlaqələrinin genişlənməsi gələcək mütəxəssislərdə təkcə xarici dil bilik və vərdişlərini deyil, həm də digər soslumların nümayəndələri ilə ünsiyyətdə iştirak etmək qabiliyyətini şərtləndirir. Məqalədə həm də keys-metodun linqvodidaktik potensialı nəzərdən keçirilmişdir.

Mədəniyyətlərərası təhsilin müasir meyilləri və ali təhsil müəssisələrinin tələbələrinin mədəniyyətlərərası kompetensiyanın inkişafı üzrə tədris proqramlarının və vəsaitlərinin sərbəst seçimi əsasında nəticə yönlümlü kompetent yanaşmanın dayandığı fəal və innovativ təlim metodlarından istifadə olunmasını tələb edir (1). Beləliklə, özünün bütün komponentlərinin rəngarəngliyi ilə birgə xarici dildə kommunikativ kompetensiyanın (səriştənin), yəni mədəniyyətlərərası kompetensiyanın formalaşması ali məktəblərdə xarici dillərin tədrisinin əsas məqsədinə çevrilir.

Mədəniyyətlərərası kompetensya altında özünü “mədəniyyətlərin dialoqu” çərçivəsində reallaşdırma bilmək qabiliyyəti başa düşülür (2; 3; 4). Mədəniyyətlərərası kompetensiyanın konseptual modellərinin öyrənilməsinə dair nəzəri mənbələrin təhlili onun tərkib komponentlərini – “insana digər mədəniyyətin daşıyıcısına qarşılıqlı effektiv və müvafiq təsir göstərmək üçün zəruri olan biliklər, bacarıq və vərdişlər, qaydalar və dərkətmə və s.” (5, s. 254) dəqiqləşdirməyə imkan verir.

Açar sözlər: mədəniyyətlərərası bacarıqlar, keys-metod, mədəniyyətlərərası kommunikativ kompetensiyalar, professional kompetensiyalar, problem situasiya

Tələbələrin gündəlik və işgüzar ünsiyyət şəraitində bacarıq və vərdişlərinin inkişaf etdirilməsində tədris prosesinin üsul və qaydalarının işlənilib hazırlanması və intensivləşdirilməsi xarici dillərin tədrisi metodikasının aktual vəzifələrindən biridir. L.E.Alekseyeva qeyd edir ki, “professional yönlümlü ünsiyyətdə xarici dillərin tədrisində istiqamət dəyişməsinin – oxudan nitqə, geniş anlamda professional situasiyalarda xarici dildə ünsiyyətə keçməsi baş vermişdir” (6).

Keyslər 1910-cu ildə Harvard universitetinin professoru Kouplend tərəfindən aspirantları öyrətmək məqsədilə tətbiq edilmişdir (7, s. 47). Keys metodunun texnologiyası ilk dəfə 1870-ci ildə işlənilib hazırlanmış və 1910-cı ildə Harvard universitetində iqtisadiyyat və biznes-elmlərin tədrisində tətbiq edilmişdir. Hazırda iki klassik keys metodu paralel fəaliyyət göstərir: Harvard (amerikan) və mançester (Avropa). Amerikan keysləri iri həcmli (20-25 səhifə mətn, 8-10 səhifə illüstrasiya), Avropa keysləri isə həcmcə 1,5-2 dəfə az olurlar. Bundan başqa, birincilər yeganə düz cavabı tələb etdikləri halda, ikincilərdə problemin variativ həllinə imkan verirlər.

Amerikan biznes məktəbində öz inkişafına alan situativ tapşırıqların həlli metodu hazırda təhsil, sosiologiya və iqtisadiyyat sahəsində də intensiv inkişaf mərhələsindədir. Dünya təhsil

praktikasında keysə metodu 1970-80-ci illərdə geniş tətbiq edilməyə başlanılmışdır. Rusiyada 1990-cı illərdən tətbiq edilməyə başlayan keys metodu bütün sahələrdə mütəxəssislərin hazırlanmasında əsaslı dəyişmələrə səbəb olmuşdur. Başqa sözlə, B.E.Andrüsevin də qeyd etdiyi kimi, “komandada işləməyi bacaran, innovasiyalara meyilli, geniş həcmli müxtəlif cür informasiyalarla tənqidi və çevik şəkildə işləməyə bacaran mütəxəssislərə ciddi ehtiyaclar duyulmağa başlamışdır” (8, s.61-69).

Professional ünsiyyətin bacarıq və vərdislərinin formalaşmasının səmərəliliyinin səviyyəsinin qaldırılmasının əsas vasitələrindən biri son illər xarici dillərin tədrisində geniş yayılmış real situasiya əsasında (yəni situasiyanın təhlil metodu, və yaxud keys-metodudur) ünsiyyətdir. Keys-metodu təhsil məsələlərini həll etmək üçün tətbiq edilən interaktiv təlim metodudur. Keys situasiyanın və ya konkret hadisənin, işgüzar oyunun təhlilidir. Onu konkret situasiyaların təhlil texnologiyası adlandırmaq da mümkündür.

Cəmiyyətdə baş verən dəyişikliklər təhsilin məqsədinin də dəyişməsinə səbəb olmuş və bu, xarici dillərin tədrisində keys metodun istifadəsini şərtləndirmişdir. Keys-metodun tədris prosesini aktivləşdirmək qabiliyyəti və tələbələrin dərk etmə imkanlarının genişləndirmək vasitəsi kimi çıxış etməsi bir sıra elə sahələrində innovasion didaktik vasitə keyfiyyətində istifadə etməyə imkan verir.

Əlavə etmək lazımdır ki, keys vasitəsilə tələbələrdə kompetensiyaların inkişaf etdirilməsi texnologiyasının işlənilib hazırlanması problemi bu gün də aktualdır, çünki dünyanın əksər ali təhsil müəssisələrində əsasən iqtisadi ixtisaslarda idarəçilərin hazırlanmasına yalnız ötən əsrin 70-80-ci illərində əsaslı şəkildə başlanılmışdır ki, bu da dil sahəsində təhsildən də təsirsiz ötürşə bilməz.

Keys adətən bu və ya digər fəaliyyət sahəsində baş vermiş və müəlliflərin tədris auditoriyasında diskussiya yaratmaq məqsədilə təsvir etdiyi real hadisələrdir. İngilis dilinin tədrisində keys-metoddan istifadə fənnin səciyyəsi nəzərə alınmaqla tələbələrdə xarici dildə nitq fəaliyyətində bu və ya digər formada zəruri bilik və bacarıqları formalaşdırmaq, habelə müəyyən standart və proqram səviyyəsində linqvistik kompetensiya yaratmaq üçün istifadə edilə bilər.

Bir halda ki, xarici dil mədəniyyət elementi kimi müəyyən mədəniyyət çərçivəsində fəaliyyət göstərir, onda keys-metodun tələbələrin ölkəşünaslıq kompetensiyasının formalaşmasında rolundan da bəhs etmək olar. Dildənkənar mühitdə kommunikativ kompetensiyasını formalaşdırmaq məqsədilə tələbələrə fəal mədəniyyət dialoquna daxil etmək üçün yollar araşdırılmalıdır ki, onlar üçün yeni olan mədəniyyətdə ingilis dilinin fəaliyyətinin özünəməxsusluğunu dərk edə bilsinlər. Xarici dillərin öyrədilməsinə bu cür yanaşmanın əsas ideyası tələbələrdə fikrin ifadəsi üçün müəyyən dil vasitələrinə yiyələnməni tələb edən fəal təfəkkür fəaliyyətini formalaşdırmaqdan ibarətdir.

Xarici və daxili şərtlərin dəyişməsi nəticəsində Azərbaycanın təhsil sistemində və onun məqsədində islahatların aparılması xarici dillərin tədrisində öz əksini tapmışdır. Tədris fənni çərçivəsindən kənara çıxan xarici dil gələcək fəaliyyət üçün hazırlanan mütəxəssis üçün professional baxımdan mühüm keyfiyyətin formalaşdırılmasının vasitəsinə çevrilir. Xarici dildə ünsiyyətə girmə təlimi, bir tərəfdən, dilöyrənən professional fəaliyyətində qarşılaşacağı vəzifələr nəzərə alınmaqla qurulmağı, digər tərəfdən tələbələrə fəallıq, təşəbbüskarlıq, müstəqillik, öz yoldaşları ilə fikirlərini razılaşdırmaq, şəxsi fikir hüququnu qorumaq və s. keyfiyyətlərini nümayiş etdirmək imkanı verməlidir.

Beləliklə, gələcək peşə fəaliyyətində real situasiyaları modelləşdirən keys metodun interaktiv təlim texnologiyasının istifadə olunması qeyri-dil ali təhsil müəssisələrində metodik cəhətdən özünü doğrultmuş təlim metoduna çevrilmiş oldu. B.E.Andrüsevin qeyd etdiyi kimi, “tədris bilikləri və tədris prosesi məqsəd deyil, dilöyrənənin kompotent təlimə daxil olması üçün instrumentdir” (8, s. 61-69).

M.V.Qonçarovun qeydinə görə, “bu metodun reallaşması üçün bir sıra aspektlər əhəmiyyətli hesab edirlər: keys metodun mahiyyətinin başa düşülməsi, təlimin məqsəd və vəzifələri, materialın seçilmə prinsipləri, qərarların təhlil və prezentasiyası üzrə işin mərhələləri” (9, s. 27). Y.P.Surmin fikrincə, “keys-metodun mahiyyəti tələbələrə təsiri yalnız hər hansı konkret praktik problemi əks etdirməyən, həm də həmin problemin həlli üçün mənimsənilməsi zəruri olan müəyyən biliklər kompleksinin aktuallaşdırən real həyat situasiyasını dərk etməkdən ibarətdir. Bu zaman problemin birmənalı həlli yoxdur” (10).

Xarici dildə ünsiyyətin təliminin müasir meyilləri cəmiyyətin mədəniyyətlərarası ünsiyyətdə tam iştirak etmək qabiliyyətinə malik yüksək peşəkar mütəxəssislərə ehtiyacını əks etdirirlər. Beynəlxalq əlaqələrin və mədəniyyətlərarası bağların genişlənməsi gələcək mütəxəssislərdə yalnız xarici dil biliklərinin və bacarıqlarının olmasını deyil, həm də digər linqvososiumların nümayəndələri ilə ünsiyyətdə iştirak etmək qabiliyyətini şərtləndirir. Bu zaman xarici dil professional keyfiyyətləri, digər mədəniyyətin təmsilçisi ilə adekvat qarşılıqlı təsiri təmin edən çoxmədəniyyətli şüuru formalaşdırmağa qabil əsas vasitədir.

Aparılan tədqiqatlardan da məlum olur ki, ixtisas ali təhsil ocaqlarında tələbələrdə mədəniyyətlərarası kommunikativ kompetensiyanın formalaşması problemlərinin işlənilib hazırlanması onunla bağlıdır ki, real mədəniyyətlərarası ünsiyyət prosesi onlardan yalnız yüksək səviyyədə kommunikativ və professional kompetensiyanı tələb etmir. Mədəniyyətlərarası dialoqda iştirak üçün onlar yeni professional davranış modellərini müstəqil refleksiv mənimsəməyə, mürəkkəb professional problem situasiyada ana və başqa professional konseptsferin dərin təhlili əsasında əsaslandırılmış (kollektiv) qərarlar qəbul etməyə qabil olmalıdırlar. T.V.Taryevin qeyd etdiyi kimi, “bu cür qabiliyyətin formalaşması isə yalnız Keys-metodun tətbiqi sayəsində mümkündür. Keys-metod işgüzar ünsiyyətin real praktikasından götürülmüş işgüzar situasiyanın təhlilinə əsaslanır. Bu situasiya, bir qayda olaraq, birmənalı həlli olmayan hər hansı bir praktik problemi əks etdirmir, həm də müəyyən professional bilik və bacarıqların kompleksini aktivləşdirir” (11, s. 43-49).

Keys-metod və ya konkret situasiyalar metodu konkret tapşırıqların – situasiyaların həlli yolu ilə təlimə əsaslanan fəal problem-situasiyanın təhlil metodudur. Keys-metodun birbaşa məqsədi tələbə qruplarının birgə müzakirə və keyslərin (bu və ya digər fəaliyyət sahələrində baş vermiş hadisələrin) təhlil etmək, təklif olunan alqoritmlərin sonradan qiymətləndirmə yolu ilə praktik həllinin işlənilib hazırlanması və qoyulan problem kontekstində ən yaxşısını seçməkdən ibarətdir.

Xarici dillərin tədrisi prosesində mədəniyyətlərarası kompetensiyanın formalaşması “Linqvistika” ixtisası üzrə təhsil alan tələbələr üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir, çünki onlar gələcək fəaliyyətlərində daima mədəniyyətlərarası ünsiyyətdə iştirak edəcəklər. Mədəniyyətlərarası kontakların səmərəliliyi isə tələbələrin mədəniyyətlərarası bacarıqlarının inkişafından birbaşa asılıdır.

Deyilənlərdən məlum olur ki, ali təhsil ocaqlarının məzunları öz həmkarlarının (fərqli mədəniyyətin təmsilçilərinin) fikir və baxışlarını başa düşməyi bacarmalı, professional kommunikasiya prosesində doğma mədəniyyətin öyrənilən dilin mədəniyyəti dəyər sistemləri arasındakı fərqlilikdən yaranan münaqişələri aradan qaldırmalıdır. Məhz belə bacarıqlar professional mədəniyyətlərarası kommunikasiya sahəsində ünsiyyətin səmərəliliyini təmin edir. Başqa sözlə, məzuna mədəniyyətlərarası kommunikativ kompetensiya yiyələnmək mütləq xarakter daşıyır. E.Q.Taryevanın qeyd etdiyi kimi, “bu professionalın dünyanın ana dili və başqa dil mənşərəsini qarşılıqlı əlaqədə dərk etmək, başa düşmək və şərh etmək və bu əsasda digər linqvososiumun nümayəndəsi ilə xarici dildə ünsiyyət prosesini qurmaq qabiliyyətidir” (12, s. 238).

Mədəniyyətlərarası bacarıqları tələbələrin ali təhsil müəssisələrini bitirdikdən sonra bilməli olduqları ümummədəni və professional kompetensiyalarla aşağıdakı kimi əlaqələndirmək olar:

1) ümummədəni kompetensiyalar “ümumbəşəri dəyərlər sistemində istiqaməti müəyyənləşdirmək və solumun müxtəlif sosial, milli, dini, professional icma və qruplarının dəyərlərini öyrənmək” mədəniyyət haqqında yeni bilikləri mənimsənilməsindən ibarət mədəniyyətlərarası bacarıqlara uyğun gəlir;

2) mədəniyyətlərarası bacarıqlar mədəniyyət faktlarını, hadisələrini məxsusi dəyərlər sistemi mövqeyindən şərh etmək, mədəniyyət fərqliliklərini nəzərə almaqla davranış və situasiyaları dəyərləndirmək (təhlil etmək) ümummədəni kompetensiyalarda reallaşır (bu zaman tələbənin etnosentrizmdən imtina etməli və yad mədəniyyətin özünəməxsusluğuna və xaricidilli solumun dəyərlərinə hörmət tələb edən etik normalar və mədəniyyət relyativizminin prinsiplərinə riayət edir);

3) tələbənin ümummədəni kompetensiyaları - “müasir sivilzasiyaların saxlanılması və inkişafı üçün humanistik dəyərlərin əhəmiyyətinin dərk etmək, ətraf mühitə, cəmiyyətə və mədəni irsə münasibətdə əxlaqi dəyərlərini qəbul etməyə hazır olmaq” mədəniyyətlərarası bacarıqlar kimi mədəniyyət faktlarının, hadisələrin özünün dəyərlər sistemi çərçivəsindən, yəni doğma vətəninin (mədəniyyətinin) nümayəndəsi kimi çıxış edərkən özünü büruzə verir;

4) doğma vətənin (mədəniyyətin) nümayəndəsi kimi çıxış etmək, qarşılıqlı anlaşma səviyyəsinə yüksələn qarşılıqlı münasibətləri qurmaq kimi mədəniyyətlərarası bacarıqlar ümummədəni kompetensiyaları formalaşdırır: “sosial-şəxsi münasibətlərdə vətəndaş mövqeyində dayanmaq qabiliyyətinə malik olmaq”.

Ədəbiyyat:

1. Алмазова Н.И. Подходы, принципы и технологии иноязычного образования в неязыковых вузах на современном этапе // Вопросы методики преподавания в вузе: сборник научных статей. СПб., 2007. Вып. 9, с. 55-63.
2. Федеральный государственный образовательный стандарт высшего профессионального образования по направлению подготовки «Лингвистика» (степень бакалавр). М.: 2010.
3. Сысоев П.В. Культурное самоопределение личности как часть поликультурного образования в России средствами иностранного и родного языков // Иностранные языки в школе. 2003. № 1, с. 42-47.
4. Сысоев П.В. Культурное самоопределение обучающихся в условиях языкового поликультурного образования // Иностранные языки в школе. 2004. № 4, с. 14-21.
5. Deardorff D.K. Identification and assessment of intercultural competence as a student outcome of internationalization // Journal of Studies in Intercultural Education. 2006. № 10, p. 241-266.
6. Алексеева Л.Е., Методика обучения профессионально-ориентированному ИЯ. 2002 Электр.ст.- Режим доступа к ст. http://www.lingva.iml.pu.ru/course_view.php?course=6
7. Гозман О., Жаворонкова А., Рубальская А. Путеводитель по MBA в России и за рубежом. М.: 2004.
8. Андюсев Б.Е. Кейс-метод как инструмент формирования компетентностей // Директор школы. № 4. 2010, с. 61–69.

9. Гончарова М.В. Методика анализа ситуаций в обучении студентов иноязычному профессио-нально-ориентированному общению: на материале специальностей «Менеджмент», «Управление»: автореф. дис. ... канд. пед. наук. М.: 2005.
10. Сурмин Ю.П., Что такое кейс-метод? Взгляд теоретика и практика. 2002: [Электронный ресурс]. Дата обновления: 28.04.2005. –URL: <https://iphras.ru/uplfile/ethics/RC/ed/school2/materials/apressyan6.html#7/>.
11. Тарева Е.Г. Межкультурный подход к подготов-ке современных лингвистов //Проблемы теории, практики и дидактики перевода: сб. науч. тр. Сер. Язык. Культура. Коммуникация. Т. 1, Вып. 14. Н. Новгород: Изд-во НГЛУ, 2011, с. 237-244.
12. Тарев Б.В. Межкультурное измерение бизнес среды посредством метода «кейсов» // Ино-странные языки: теория и практика. М.: Тезаурус, 2010, № 2, с. 43-49.

G.Aliyeva

The linguistic bases of forming students' intercultural communication skills
through case method

Summary

The article deals with the linguistic basis of forming the intercultural communication skills of students through keys method. 'The intercultural communication competence' has been looked through in the article. The researcher uses concrete sources about the training of professional-oriented method of the foreign language to the students. All these sources have been referred to in the article. The article highlights the fact that spreading the intercultural communication of different nations can ensure not only the skills of foreign language learning but also the ability of communicating with the delegations of other fields. The linguodidactic potential of case method has been touched upon in the article as well. The ability of realizing oneself is performed under the intercultural competence in the frame of 'dialogue of cultures'. The analyzing of theoretical sources about the studying of conceptual models of the intercultural competence and its structural contents give the opportunity of specifying necessary knowledge, skills, abilities, rules, etc. to make an appropriate impact and mutually effect on the delegation of other culture.

Depending on the changing conditions, the reforms in the educational system of Azerbaijan are reflected in the teaching of foreign languages. A foreign language that goes beyond the subject of teaching is becoming a tool for professional development of a professional quality for a future professional. Foreign language communication training, on the one hand, is based on the tasks that a student will encounter in his/her beginning career, on the other hand, activation, initiative, independence, going on with friends, protecting personal opinion, and so on. may help to increase the quality of communication.

Key words: intercultural skills, cross-cultural communicative competence, case-study method, professional competences, problem situation

Г.Алиева

Лингвистические основы формирования у студентов межкультурных способностей
общения посредством Кейс-метода

Резюме

Данная статья посвящена проблеме формирования межкультурной коммуникативной компетенции студентов посредством кейс-метода. В ней рассмотрены сущностные характеристики понятия «межкультурная коммуникативная компетенция». При рассмотрении проблемы автор ссылается на конкретные источники, в которых анализированы вопросы, связанные с методом профессионально-ориентированного обучения иностранному языку студентов. В статье подчеркивается, что расширение межкультурных контактов представителей разных национальностей обуславливает наличие у будущих специалистов не только иноязычных знаний и умений, но и способности участвовать в общении с представителями других лингвосоциумов. В статье рассмотрен также лингводидактический потенциал кейс-метода. Способность к самореализации осуществляется в рамках межкультурной компетенции в рамках «диалога культур». Анализ теоретических источников об изучении концептуальных моделей межкультурной компетенции и ее структурного содержания дает возможность указать необходимые знания, навыки, способности, правила и т. д., Чтобы оказать соответствующее влияние и взаимно влиять на делегирование другой культуры.

В зависимости от меняющихся условий реформы в системе образования Азербайджана отражаются на преподавании иностранных языков. Иностранный язык, который выходит за рамки предмета обучения, становится инструментом профессионального развития профессионального качества будущего профессионала. Обучение общению на иностранном языке, с одной стороны, основано на задачах, с которыми студент столкнется в начале своей карьеры, с другой - на активизации, инициативе, независимости, общении с друзьями, защите личного мнения и т. д. может помочь повысить качество связи.

Ключевые слова: межкультурные умения, кейс-метод, межкультурная коммуникативная компетенция, профессиональные компетенции, проблемная ситуация

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 21.06.2019

Çapa qəbul olunma tarixi: 02.08.2019

Filologiya elmləri doktoru, professor Dilarə İsmayılova tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur.